

NOVE KNJIGE

Svetlana Slapšak: SVI GRČI NAZAD! Eseji o helenizmu u novijoj srpskoj književnosti. Istraživačko-izdavački centar SSO Srbije, Beograd 1985.

124

Studije o „naknadnom životu“ pojedinih segmenata antičke civilizacije, o onome što se u klasičnofilološkom žargonu više od stoljeća univerzalno naziva jednim jedinim, njemačkim imenom: *Nachleben*, nikada nisu nailazile na previše oduševljenu publiku: za klasične filologe to je bio izlišan dokazni materijal, jer je u pogledu duhovne provokativnosti antike ionako sve već poznato; za neposvećene to je bila nezanimljiva potraga za „korijenima“, koja je svaki povijesni fenomen slijedila duboko u prošlost samo zato da bi manje ili više prikriveno pokazala u čemu je ta paslika manje važna od nedostižnog originala. Izvjesna se odbojnost prema takvoj vrsti istraživanja javila i zbog toga što se – u skladu s prošlostoljetnim kriterijem posvemašnje dobre posvjedočenosti – najuvjerljivije moglo raspravljati o najmanje obuhvatnim fenomenima: o izoliranom motivu, izoliranom toposu, jednoj temi, jednom tekstu. O obuhvatnijem se području moglo

raspravljati samo po cijenu slabije dokumentirane argumentacije, a tu je cijenu malo koji klasični filolog bio pripravan platiti.

No ono što je bilo zazorno tradicionalno odškolovanim poznavateljima klasičnih jezika i književnosti, što brojnima među njima ni danas nije prihvatljivo, postalo je s vremenom sasvim uobičajen zadatak za stručnjake drugih provenijencija, u manjoj mjeri i za rijetke unutarstrukovne buntovnike. Tako smo posljednjih godina u međunarodnim razmjerima svjedoci pojavljivanja važnih studija koje se ne libe dalekosežnijeg i višestranijeg ispitivanja antičkog nasljeđa u različitim nacionalnim ili nadnacionalnim tradicijama. Spomenimo, primjera radi, dvije komplementarne engleske studije: Johna Buxtona (*The Grecian Taste. Literature in the Age of Neo-Classicism 1740–1820*. London 1978) i Richarda Jenkynsa (*The Victorians and Ancient Greece*. Oxford 1980); na talijanskom području osebujnu knjigu Lorenza Bracesija (*Proiezioni dell'antico /da Foscolo a D'Annunzio/*. Bologna 1982); zanimljivo komparativističko viđenje ovovjekovne iskorištenosti klasične mitologije u američkom zborniku koji su uredili Wendell M.

Aycock i Theodore M. Klein (*Classical Mythology in Twentieth-Century Thought and Literature*. Lubbock, Texas, 1980).

Takav izmijenjen internacionalni kontekst ne samo da do sada nije u nas potakao zamašnija srodna istraživanja nego bi teško bilo reći da je adekvatno bio i registriran. U tom je pogledu studija Svetlane Slapšak morala biti eksplicitna u vlastitu metodološkom situiranju. Tvarno, ona je imala djelomičnog prethodnika u knjizi Slavka Leovca *Helenska tradicija i srpska književnost dvadesetog veka* (Sarajevo 1963); konceptijski, ona se nije mogla osloniti ni na koju raspravu bliskih interesa u kojoj bi već unaprijed bile odvojene sve mane i vrline izabranog pristupa.

Inovativnost u vlastitu shvaćanju vertikalne komparatistike pokazala je Svetlana Slapšak već izborom šokantnog Rakićeva stiha za naziv svoje knjige. Njime se očigledno signalizira kako autorici nije stalo jedino do toga da popisuje i raščlanjuje samo različite slučajeve afirmativnog odnošenja prema helenskoj tradiciji u novijoj srpskoj književnosti nego da jednako vrijednim — i svakako zanimljivim — smatra onaj oblik recepcije koji bi se u komparatističkom konceptu Dionyza Durišina zvao *diferencijalnom recepcijom*. Otuđena, već na samom početku knjige ugodna slutnja, koju neće opovrći ni dovršena lektira knjige, da pred sobom imamo raspravu klasičnog filologa koji se prema svojem matičnom području može odnositi bez neobuzdanih strasti.

Izabrana metodička specifičnost popraćena je nametnutom predmetnom

specifičnošću. Novija srpska književnost odlikuje se upadljivom simultanošću. u recipiranju klasične i nove grčke književnosti. Srpski klasicizam nije uspio nametnuti kanone „tije veličine i plemenite jednostavnosti“: za mladu srpsku čitalačku publiku Plutarh i Korais bili su ravnopravno štivo, u čijoj se pozadini ogledala ista, jedinstvena tradicija.

U središtu je autoričina interesa fenomen „helenizma“ kao cjelovitog kulturnog kompleksa. Od triju kontaktnih područja u kojima se on manifestira u dvjema književnostima — u kritici, prijevodima i fikcionalnoj književnosti — u knjizi se naj iscrpnije obrađuje prvo. Oblici i razdoblja razmatraju se pod zajedničkim imenom „aspekta“, pa se tako u okvirima koje određuju dva prekretna politička događaja — obostrano stjecanje nezavisnosti i Drugi svjetski rat — analiziraju ova četiri aspekta: aspekt nastavljanja direktnih kontakata, aspekt političkih i povijesnih ko incidencija i kasnog romantizma, aspekt promijenjenog viđenja antike i naučnog pristupa i aspekt utopije balkanske simbioze. Svaki od četiriju aspekata ilustriran je uz pomoć jednoga ili više ogleđa o karakterističnim recepcijskim procesima. Kako ti ogleđi nisu simetrično raspoređeni, vrijedi ih pojedinačno navesti. U prvom se raspravlja o helenstvu Laze Kostića (str. 15–34), u drugom se istražuje pojam „klasično“ u srpskoj književnoj kritici na prijelazu 19. u 20. stoljeće (str. 35–52), treće je naslovljeno kao i cijela knjiga (str. 53–58), četvrto analizira pjesništvo Anice Savić Rebac (str. 59–68), peto je posvećeno beogradskim helenistima između dva rata (str. 69–88), šesto procjenjuje ulogu *Revue internationale*

des etudes balkaniques (str. 89–94), sedmo se bavi utopijskim mišljenjem Milana Budimira (str. 95–102), osmo procjenjuje vezu srpskog ekspresionizma s antikom (str. 103–108), deveto istražuje pojmove klasičnog, dekadentnog i trivijalnog (str. 109–112), a deseto, posljednje, ispituje *Zlatno runo*, „učeni ep“ Borislava Pekića (str. 113–116). Vidljiva je koncentracija interesa na 20. stoljeće, točnije, na međuratno razdoblje, i na filologe, heleniste u prvom redu, čija je uloga zahtijevala da ne budu promatrani samo kao profesionalno korektna posrednička instancija.

Prikazivaču čiji je uvid u noviju srpsku književnost daleko od produbljenog, teško je suditi o tome s koliko je činjeničnog respekta prikazana druga od dviju istraživanih strana. No kako knjiga Svetlane Slapšak ni ne želi fascinirati čitaoca prikupljenom građom, kako ne teži za iscrpnošću u detalju nego za skicom cjeline, nije, vjerujem, neopravdano glavninu kriterija za njezinu prosudbu potražiti u njoj samoj.

Nema dvojbe da je njezina najjača strana u tome što je htjela slijediti tako obuhvatan fenomen kao što je *kulturna fikcija* vezana uz antičku, prvenstveno helensku tradiciju. Fikcija je, znamo iz Franka Kermodea (nezatajenog inspirativnog glasa u ovoj studiji!), osmišljavanje nekoga komunikacijskog *hic et nunc*: njezine mijene dragocjen su indikator promjena u cjelini književnopovijesnog procesa. U tom pogledu, smjenjivanje integralne i diferencijalne recepcije helenizma u novijoj srpskoj književnosti, pomaci u njegovu razumijevanju, tumačenju i vrednovanju, dragocjeni su dokumenti koji doista ne mogu zanimati samo kla-

sičnog filologa. Dakako, takav istraživački pristup svjesno odbacuje alibi kakav mu nude tematski, motivski, topički ili citatni inventari, ne zanimaju ga katalogi aluzija, parafraza, doslovnih ili stilskih pozajmica. U njemu se slijede najkrupnije kulturne tendencije, argumentira se emblematično. Nema sumnje da takva ambiciozna semiotička vizura nosi sa sobom i poneku opasnost krivog konstituiranja cjeline, ali je također jasno da ni zanatski najpošteniji „put odozdo“ neće dati odgovore na pitanja na koji goli književni tekstovi i ne mogu odgovoriti. Primjerice, u drugoj polovici prošloga stoljeća, u Hrvatskoj u okviru *studia classica* grecistika ni izdaleka nije imala onu ulogu koju je imala u tada zakonodavnoj njemačkoj klasičnoj filologiji. Bilo bi pogrešno razloge za to tražiti samo u spletu naslijeđenih političkih, kulturnih i konfesionalnih motiva: napokon, riječ se njemačke filologije slušala i u daleko sitnijim, banauzičkim pitanjima. Posrijedi je, u prvom redu, naglašena želja vodećih predstavnika tadašnje institucionalne hrvatske klasične filologije da se afirmira hrvatski latinizam kao specifičan tradicijski fenomen. Reperkusije takva nastojanja vidljive su ne samo u onovremenoj stručnoj publicistici ili prijevodima nego i u izvornim književnim tekstovima; tko takva centra iradijacije nije svjestan, istraživanjem izoliranih slučajeva recipiranja rimske književnosti neće daleko odmaći.

Moglo bi se, doduše, primijetiti da i u ovakvu pristupu, koji s razlogom nije sakupljački, nešto više generičke i metričke evidencije ne bi bilo naodmet. To, istodobno, znači da ni kritika u prikazu međuknjiževnih dodira ne bi nužno morala imati ovakvu apsolutnu

prevagu kao što je sada ima: uza sve pravodobno i pošteno autoričino priznanje (usp. str. 5), teško se odhrvati dojamu da je njezina uloga doista pre-naglašena.

„Svi Grci nazad!“ knjiga je koja će možda biti revidirana u podrobnosti-ma, koju će možda na nekim mjesti-

ma trebati postupnije obrazlagati, ali kojoj je nemoguće poreći temeljnu uvjerljivost u prezentaciji cjeline. Njezin glavni poučak — *multum non multa* — za matičnu je klasičnofilološku tradiciju upravo dragocjen. Ne samo danas, ne samo u nas.

Darko Novaković